

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, dosentti
Helsingin kaupungin tietokeskus
pasi.saukkonen@hel.fi
<https://pasisaukkonen.wordpress.com/>

Nuoruuteni heimoyhteiskunnassa

En ole aikoihin ollut kovin kiinnostunut elokuva- tai televisioviihdestä. Mutta kun keväällä kuulin Elisa Viihteen uudesta sarjasta nimeltä Kaikki synnit, kiusaus katsoa se oli ylitsepäsemätön.

Osittain kiinnostus johtui siitä, että sarjan tapahtumat on sijoitettu kuvitteelliseen Varjakan kuntaan Pohjois-Pohjanmaalle. Oma postiosoitteeni oli vuosien ajan Oulunsalon Varjakassa. Perheemme muutti sinne Oulun keskustasta, kun olin noin kymmenen vuoden ikäinen.

Tämä nimiyhteys ei kuitenkaan olisi riittänyt sarjasta innostumiseen. Uteliaisuutta vahvisti tieto siitä, että produktion yksi keskeinen teema oli lestadiolaisuus, tämän herätysliikkeen ja siihen kuuluvien suhteet muihin paikkakuntalaisiin sekä yhteisön sisäiset kulttuuriset normit ja valtasuhteet.

Olen yhteiskuntatieteilijä ja politiikan tutkija. Yhteiskuntatieteilijä tarkoittaa ennen muuta kiinnostusta toimivien sosiaalisten järjestelmien rakentumiseen. Kuinka tämä kateuteen ja itsekkyyteen taipuvainen, kiivasluontoinen ja pitkävihainen sekä väkivallan saralla tavattoman kekseliäs eläinlaji toisinaan onnistuu kehittämään järjestelmiä, joissa emme ole koko aikaa toistemme kimpussa?

Politiikan olen vastaavasti määritellyt erilaisuuden organisoinniksi. Ajatus on hollantilaiselta filosofilta Sjaak Koenisilta, ja olemme käsitettä yhdessäkin edelleen kehittäneet. Koenisin mukaan tärkeämpiä kuin yhteiset arvot ovat ne pelisäännöt ja toimin-

tatavat, jotka mahdollistavat yhdessä elämisen ja asioiden hoidon yhteisten arvojen puuttumisesta huolimatta.

Ilman nuoruuteni vuosia Oulunsalossa minusta olisi varmasti tullut erilainen yhteiskuntatieteilijä ja politiikan tutkija, tai ehkä minusta ei olisi tullut sellaista ollenkaan.

Tuossa sosiaalistumiseni formatiivisessa vaiheessa elinympäristöni oli sosiologisesti hyvin kiinnostava, joskaan se ei aina ollut henkilökohtaisesti mukavaa. Kyse ei ollut ainoastaan lestadiolaisuudesta, vaan myös 1970-luvulla vielä voimissaan olleesta radikaalista vasemmistolaisuudesta, kommunistista.

Nämä kaksi kulttuuris-ideologista ryhmittymää olivat leimallisia juuri siellä päin tuota Perämeren rannikkokuntaa, jossa minä asuin, sattuman oikusta kutakuinkin niiden valta-alueiden välissä. Toista yhteisöä symboloivat Oulunsalon Taiston vallankumouksen väriset verkkarit, toista paradoksaalisesti talojen katolta puuttuvat televisioantennit.

Kuuluimme kaikki samaan etniseen ryhmään ja puhuimme kaikki suomen kielen pohjoispohjalaista murretta. Mutta maailmankuvat lestadiolaisilla, kommunisteilla ja meidän perheemme kaltaisilla uskonnon suhteen maallisilla ja poliittisesti maltillisilla poikkesivat jyrkästi toisistaan.

Lestadiolaiset kokoontuivat seuroihinsa rauhanyhdistykselle, jossa päätettiin maallisistakin asioista. Toisaalla kommunistit kokoontuivat veisaamaan taivasta maan päälle työväenluokan valtauspääsyn myötä. Nuoru-

risoseuran talolla me muut pelasimme pingistä ja vähät välitimme suurista aatteista ja sielumme kohtalosta.

Kun luin 1980-luvulla Klaus Mäkelän, Matti Virtasen ja kumppaneiden kirjoituksia suomalaisesta yhtenäiskulttuurista ihmettelin avoimesti ja joskus ääneenkin, että missä ihmeen kaapissa tai kuplassa näitä ihmisiä on pidetty.

Meillä päin ei ollut (juuri) romaneja, ei saamelaisia, ei suomenruotsalaisia, eikä maahanmuuttajia. Silti oli selvää, että kasvoin aikuiseksi monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Tuon ajan Oulunsalon kutsuminen tarkkarajaisiin ja itseään uusintaviin ryhmiin jakautuneeksi heimoyhteiskunnaksi liioittelee todellisuutta vain hiukkasen.

Rajankäynti oli vaarallista. Lestadiolaisnuoria, jotka tulivat liian lähelle meitä taivaspaiakasta osattomia, saatettiin palauttaa ruotuun kovin ottein. Eri ryhmiin kuuluvat nuoret ottivat myös kollektiivisesti yhteen, kun yhdet joutuivat kulkemaan toisen alueen läpi.

Noina vuosina sattui ikäviä asioita. Olenaisempaa on kuitenkin, että Oulunsalo oli silti melko hyvin toimiva monikulttuurinen pienisyhteiskunta. Yhdessä eläminen oli pääsääntöisesti joustavaa, vaikka toisella tavalla ajatteleviin ei välttämättä suhtauduttu kovin lämpimästi. Vakavaa vihanpitoa oli vähän, eikä sekään näkynyt päälle.

Kun Suomesta ja etenkin sen suurimmista kaupungeista on nyt tulossa aivan toisessa mittakaavassa monikulttuurisia yhteiskuntia ja paikkakuntia, on tärkeitä kaivaa menneisyydestä kokemuksia kansakuntamme historian tästä puolesta. Meillä on paljon tietoa siitä, minkälaiset periaatteet ja käytännöt toimivat ja mitä puolestaan kannattaa välttää, jos halutaan elää yhdessä ja ajaa yhteisiä asioita.

Oulunsalo oli omanlaisensa monikulttuurinen miljöö. Jossain toisaalla rakennettiin siltoja punaisten ja valkoisten, suomen- ja ruotsinkielisten, evakkojen ja muiden kyläläisten, luterilaisten ja ortodoksien välille. Toiseuden kohtaaminen ja erilaisuuden kanssa eläminen on ollut arkipäivää monilla suomalaisilla paikkakunnilla.

Omaa nuoruuttani ajatellessa minua on jälkeen päin kovasti harmittanut puhumattomuuden kulttuuri. Se, että asioista ei keskusteltu avoimesti, eikä keskinäisiä ero-

jamme kunnolla selitetty lapsille ja nuorille. Kulttuurienvälisestä vuoropuhelusta minulla ei ole yhtään muistikuvaa.

Esimerkiksi koulussa tähän olisi tarjoutunut runsaasti mahdollisuuksia. Kun televisio tuli koululuokkaan, lestadiolaiset luokkatoverini marssivat välittömästi luokasta ääneti ulos. Kuinka loistavan tilaisuuden nämä ja vastaavat tilanteet olisivatkaan tarjonneet opettajille käydä oppilaiden kanssa keskustelua erilaisia elämänkatsomuksista sekä uskonnon ja omantunnon vapaudesta?

Tämän puhumattomuuden vuoksi me kai nyt olemme niin ihmeissämme uuden kulttuurisen monimuotoisuuden ja sen huomioimisen kanssa. Koska asiat hyväksyttiin hiljaa ja selittämättä, me olemme niin avuttomia ratkomaan oman aikamme monikulttuurisuuden kysymyksiä ja ongelmia.

Monikulttuurisuus tarkoittaa tänäänkin sitä, että yhteisten arvojen sijasta meillä on monta tapaa ajatella hyvästä ja pahasta, tämänpuoleisesta ja tuonpuoleisesta. Meillä on myös useita tapoja suhtautua väärin tekemiseen eli syntyin, yhteisömme sisällä ja sen ulkopuolella.

Keskustelua siitä, kuinka kykenemme elämään yhdessä rauhassa ja saavuttamaan yhteisiä tavoitteitamme tuosta kulttuurin moninaisuudesta huolimatta, me tarvitsemme nyt kipeästi niin Suomessa kuin muuallakin länsimaissa.

Kaikki synnit -sarjassa on pahuutta ja pahojen tekojen viattomia uhreja. Sarja kuvasi kuitenkin antoisalla tavalla väärin tekemisen moninaisuutta, niin lestadiolaisten kuin yhteisön ulkopuolistenkin piirissä. Juuri kukaan ei ollut täysin viaton, ja miltei kaikkia väärin tekijöitä saattoi jollain tapaa ymmärtää.

Monikulttuurinen yhteiskunta vaatii sekä jämäkkyyttä että joustavuutta sen suhteen, mikä on sallittua, mitä täytyy sietää ja mitä hyväksytyyn käytöksen rajan ylittämisestä seuraa. On oltava pelisäännöt sille, kuinka paljon yhteisöt saavat päättää asioistaan omassa piirissään ja missä kohtaa julkisella vallalla on velvollisuus puuttua väärään käytökseen ja väärinkäytöksiin.

Jotta tässä työssä voidaan onnistua, tarvitaan keskustelua, ja se vaatii puolestaan empatiaa, kykyä asettua toisen asemaan ja tilanteeseen ja katsoa maailmaa erilaisen ihmisen näkökulmasta. Tuomitsemisen lisäksi on osattava myös hyväksyä ja antaa anteeksi.